

שעוריו על דבר השכלת האשכנזים הנזכרים למעלה. הוא עסק במלאכתו, מלאכת החנוך וההוראה בחשק נמרץ מאד, שם לילות כימים בקריאה והגיון, קרא ושנה הרבה וירבה לאסוף חכמה. הוא חשב את עצמו תמיד לדיליטנט, לחסר ידיעות הגונות, ביחוד במקצע של חכמות המבע. נוסף על זה חשד את עצמו, כי איננו יוצא ידי חובתו, חובת מחנך ומרריך, כראוי. עבודתו המדעית הרבה מאד בימי געוריו, עבודתו היתה בהיותו לפרופיסור, המלחמה הפנימית התמודדה, מלחמת האשכנזים עם הצרפתים והיוצאותיה כל אלה הרסו את עמידו גוה. לפעמים לא יכול לקרא ולעשות כל דבר, ויש אשר הסכה לו מחלתו ואת ימורים גדולים ונוראים. חלו התגבר משנת 1876. את כל ימי החורף ההוא בלה בסורנטא. בשוכו לבול קרא עוד הפעם את שעוריו, אכן נאלץ לרגלי מחלתו להדול מעבודתו לעתים תכופות. כראותו כי אין הרחחה, עזב (בשנת 1879) את משמרתו, משמרת פרופיסור.

ד.

הריעות עם וגנר.

הדבר היוהר מפליא בקורות ימי חי ניששה, בהשקפה הראשונה הוא - דבקו המיוחדת בריכר וגנר. כל המתכונן בדברי ימי ניששה בעינים בהירות רואה, כי משונה היא הריעות של זה עם וגנר מכל מיני הריעות אשר תחזונה עינינו בכל עת תמיד. בנוהג שבעולם, אדם אוהב את רעהו משבחו, מקלסו, מפארו, מרבה חסדיו עמו. אבל הראה נראה כי יאהב איש את רעהו במין חשק מיוחד, במין ההמכרות מיוחדת, במחשבת - תמיד על דבר הרוע, בהתאמצות ויתרה לעשות לו נחת רוח על כל צעד וצעד, לשמרו מכל מבשל ופגע, לעמוד על המשמר תמיד לבל יאונה לו כל רעה וללחום בעדו עם כל אוהביו הקרובים והרחוקים, באחת: להיות מסור אליו בנו וכנפש, בכל רעיון ורעיון, בכל דמיון ודמיון, בכל שאיפה ושאיפה? יודעים אנחנו מין אהבה כזו, אבל רק ביחוסם של המינים, ואולם לא ביחוסם של שני אנשים רועים. רגילים אנו להביש בעצם על הריעות כעל איזה דבר המאיר ואיננו מחמם; כעל איזה דבר קר, שטחי, מרפרף, נוגע ואינו נוגע. קשה לנו להבין מין ריעות כזו הממלאה את כל הנפש, הבערת באש לוחם, הדורשת תמיד קרבנות ומוני אותה ההמכרות הדשים מרגע לרגע.

מין ריעות כזאת הגנו קוראים לפעמים בספרי המופת אשר ליונים, אבל הגנו מצידים אותה לנו כמין איזה דבר זר לנו, רחוק ממנו, נפלא ממנו.

ואשר יפלא יותר הוא, כי כאשר באה הריעות הזאת כן חלפה הלכה לה, כאשר היתה מתחלה גדולה יותר מדאי בלי סבה מכפקת, כן הלכה לה בלי סבה מכפקת לפי ההשקפה הראשונה.

כמו בכדי שיבינו את סבת החזיון הזה בהב ניששה במקום אחר: רבים כותבים על דבר האהבה, ואין איש כותב ספורים אשר נושאם יהיה - הידידות. ונאמת ישנן גם לידידות אוחן תקופת הצמיחה והגדול, תקופת העליה וההתנכרות, תקופת ההתפרדות וההתחלקות, הידידה והחלישה, ככל אשר ישנן לאהבה.

ואולם הדברים האלה, האמורים על דבר הריעות בכל ל, עדיין אינם נותנים את המפתח הנכון להבנת ריעותו של ניששה עם וגנר כי חוד, תענוגיה ומכאבה, תקותיה ויאושה, חלומותיה ודמיונותיה, ששונה וצערה.

ובידידותו של ניששה עם וגנר ישנם באמת כל פרפורי הנפש שאנו מיציים באהבה. הרבה רגעי אושר המציאת הידידות לניששה והרבה מכאבי נפש, הרבה תקוות נמזבות, הרבה יאוש, קצף והתמרמרות.

והכותבים מונוגרפיות שונות מחיי ניששה רואים את סבת החזיון הזה בתכונת נפשו של ניששה או בתכונת נפשו של וגנר או בתכונת נפשות שניהם גם יחד, ואולם, כמדומני, שהעקר בחזון הזה הוא הידותו המוחלטת של ניששה.

כי יראה איש עץ שענפיו מרובים וצלו נעים וחמה לשבת בצלו ושמת מאד עליו, אבל יודע הוא כי ישנם סביבו עוד עצים רבים כמוהו, ואולם בתעות איש במדבר שממה וראה פתאם לפניו עץ תמר הלא ישמת ויחרד גם יחד, יקרים לו כל ענף וענף, כל עלה ועלה, כל טרף וטרף, כל אושה קלה, כל נענוע קל...

יודע הוא כי אחד הוא לו העץ ואין עני לו.

פרידריך ניששה היה תועה במדבר שומם ומשומם משחר ילדותו; הכובבים אותו לא ידעוהו ולא הבינו לרוחו הכביר. הם ראו בו "מלומד" וכבדוהו בתור מלומד, ואולם לא ידעו את נפשו, את רוחו הסוער, את שאיפתו הגדולות, את תכונתו הגדולה, את צביונו הרוחני הנשגב.

היה היו לו אמנם רעים רבים ושונים, היה היו לו אמנם רעים נעלים על הטון המלומדים, היה היו לו אמנם רעים אשר הוא אהבם וגם הם אהבוהו, היתה לו גם אחות אשר התאמצה להבין את שאיפות אחיה ולהרגיע לו מסכים, אבל בכל אלה לא היה איש אשר יבין את שאיפותיו היוות פנימיות, את מאויו היותר כמוסים, את הפציו היותר נגזים, את חלומותיו היותר גדולים, את חזיונותיו היותר יפים והיותר נהדרים, את הרום ואת התפארת אשר חש הוא בלבו.

במכתביו לרעיו השונים הננו רואים ומרגישים כי היא מדבר עמים כלבבם. הוא מתאמץ להיות דומה להם בכל דבר ודבר. כן דרשה ממנו תכונתו הארוסמוקרטיית, תכונתו היפה. ואולם אם נתבונן לפירוט שונות אשר יתמלכו מעמנו בלי משים הננו רואים, כי רק באשר ידע כי רעיו לא יבינו לרגשות לבו הוא מדבר בסגנון הזה, כי רק באשר לא יחפוץ להיות מוזר יותר מדאי הוא משתמש במלים רגילות ובמשפטים רגילים, ואולם אחרת היתה אתו...

בריכרד וגניר מצא בעת הראשונה איש קרוב לו כרוח במובן היותר נישגב של המלים האלה, איש המבין את כל אשר יבין הוא, המרגיש את אשר ירגיש הוא, המצטער בכל אשר יצטער הוא והשמה בשמחתו הוא; איש היודע את מכאביו היותר גדולים, את פצעיו היותר אנושים ואת הגעגועים היותר פנימיים והיותר עמוקים.

„מעולם לא היה איש יקר לי בריכרד וגניר“ אומר נימשה באחרונה. אחד מגבורי גורקי (פומא גורדיוב) פגש בקדוש אחד אשר חי בשדות וביערים, כלכל נפשו בצמחים, הקשיב לשיח העצים והמעיינות, ראה רק את עוף השמים ואת חית הארץ.

מדוע עזבת את בני האדם? — שאלהו פומא.

— „מוזר היתני לאחי ונכרי לבני אמי“ ענהו הקן כתוב מפורש.

מוזר היה גם ניששה לאחיו אף שחי עמהם, אהבם, קרבם, פיסם, נחמם מינונם, המיב עמהם בכל אשר היה לאל ידו.

יורעים הננו אנשים שהנם קאנים הרבה מניששה עפ"י תכונת נפשם וחועפת רוחם וגם הם רואים את עצמם באמת (איננו מדברים כאלה שהם רק מלהגים ומשקרים) בודדים בתוך הסביבה שהם חיים בה, עצבים ושוממים יחידים ועלובים, ערורים ועזובים, ומה גם פרידריך ניטשה, זה האיש שהיה לא רק איש גדול במובן הרגיל כי אם בורא ויוצר, מחדש ומתקן, מעין אורו ה„אדם העליון“ שיצד לו דמוינו באחרית ימיו.

שוו נא בנפשכם סביבה אינטלנגנטית הגולה, משפחה כהן פרוטסטנטי, איזה אנשים מלומדים רגילים, איזה אנשים בעלי כשרונות טובים, איזה אנשים בעלי שאיפות, אנשים טובים, אבל לא גדולים ונשגבים, ומצד אחר איש מלא שירה כים, איש יודע את הכל ומבין את הכל, איש חודר לעמקי הנפש היותר חבוים, איש מלא עוז והעצומות מאין כמוהו, איש שואף למעשים גדולים המחששים פני תכל, ליצירות אשר ישנו את בני האדם מן הקצה אל הקצה, לקולטורה חדשה גדולה ונשגבה, נאדרה ונערצה, איש שלפי תכונתו בפשו הוא מעין „מחוקק“, גבור עולמי.

כל המעשים שראה ניטשה מכיבו נדמו לו לקמנים ופזותים יותר מדאי אין כהם אותם העוז וההוממות שעל ידם ירגיש האדם שיש בעד מה לחות.

שישנה מארה גדולה ונשגבה. הכל רק מעשים רגילים, מחשבות רגילות, יצירות רגילות.

והנה נמצא לו איש כלבבו, איש שגם הוא אומר לשנות את הכל, לחדש את הכל, ליצור יצירה חדשה, לנגן מנגינה חדשה, „מנגינת העתיד“.

ועפ"י מה שראה, ידע והכיר את האיש נדמה לו, כי אמנם מובשר הוא לאותן הגדולות שאליהן שואפים שניהם, שבאמת הנהו נעלה ונשגב לאין קץ על כל הנעשה סביביו, על כל המחשבות הרגילות, על כל הדעות הקדומות, על כל דבר נושן, על כל הרגל ונמוס. הוא חשב על וגניר שהנהו באמת כולו יצורה, כולו שירה חדשה, מל של תחיה.

והוא דבוק באיש הזה בכל עוז נפשו, בכל אמן רוחו, בכל האהבת העצומה שבנפשו, בכל האש והלהב שבה, בכל, בכל.

את וגניר ראה נימשה בפעם הראשונה בשנת 1868 בבית ברקהויז בלויפציג ומני אז דבקה נפשו אחריו ויהיו לאוהבים נאמנים מאין כמוהם עד שהגיעה שעת הפרידה. לא היה דבר אשר עשה איש בלי דעת רעהו, לא היתה מחשבה חולפת שלא גלו זה לזה. הם היו באמת מעין נפש אחת בשני גופיים.

במשך העת שמשנת 1869 ועד שנת 1872 נסע ניטשה לראות את וגניר כ"ג פעמים.

וחרד הוא אז ניטשה על כבוד וגניר באופן משונה. מפיץ הוא את דעותיו, מרבה אוהבים לווגניר, מכנים משכילים שונים תחת-כנפי שכינתו, מורה דרך „המוזיקה של העתיד“, לוחם עם הכל בעבורה, מרעיש עולם בעבורה.

הן המוזיקה של וגניר לא היתה בעיניו או מוזיקה גרידא, כי אם יצירה קולטורית נשגבה, אור חדש, חיים חדשים. המוזיקה של וגניר היתה בעיניו מבשרת הדרור והישועה. הוא ראה בה נבואה חדשה, גלוי שכינה, הופעה אלהות נשגבה. המוזיקה הזאת צריכה לברא אנשים חדשים...

על התיאטר שבנה ריכרד וגניר בכיורום הכוש ניטשה כעל מקום קדוש, כעל מקום השפעה, מקום שבו ישאבו הצעירים רוח הקודש, רוח גבורה, רוח חופש ודירור אמת.

והוא פונה לבני אחיו האשכנזים בקריאה גדולה, בדברים-חוצבים להבות אש, ברעם ורעש. הוא קוראם לדבר גדול. הוא מיעצם להיות בוני העתיד, גואלי האנושות, לתמוך בידו ריכרד וגניר, לבנות את התיאטר החדש, לסעדו ולתמוכו.

ובדברו על דבר התיאטר של וגניר וע"ד המוזיקה אף במכתביו לרעיו,

הוא מלא חרדת קודש; מדבר הוא בסגנון שבו מדברים על היותר קדוש ונשגב בחיים, היותר נעלה ונערץ.

קוה קוה נימשה, כי המוזיקה של וגנר העשה באמת דברים גדולים, העקר הרי הרים, תעורר את בני האדם למפעלים נשגבים שלא היו כמותם, הכנים בקרבם רוח גבורה שלא נשמעה כמות עד הנה.

והוא רואה על כן בוגנר וביצירתו ובתיאטר שבביירוט לא דברים הנוגעים לחיג קמן, דברים השייכים למפלגה קטנה של בני אדם אוהבי מוזיקה, כי אם דברים הנוגעים לכל האנושות, מאורע שבכחו להרים את כל בני האדם לחוקם ולעודדם.

ועל כן הכל חיבים בכבודו של ריכרד וגנר. הכל חיבים לפאר ולרוממו, הכל חיבים לתמוך בידו בכל האפשר. הן גאולת האנושות לפנינו... גאולת עולם...

ועל כן הוא מתמרמר מאד בראותו כי מתחסיס אל וגנר ואל יצירתו בקרירות, בשיוון נפש, מבקרים את המוזיקה שלו, דנים עליה מגקורת השקפה רגילה, מנתחים אותה ואינם מוצאים בה הרמוניה דרושה, חוקים קבועים דרושים, נועם רגיל ודרוש.

בשומנו לב להשקפה היסודית של נימשה על וגנר ויצירתו נכין אותו הקצף שמעוררים בו כל אלה המבקרים את יצירתו של וגנר, אף שבאחרונה מוצא גם הוא עצמו בתן מגרעות גדולות ורבות. בשעה שדמה למצא בוגנר יצירת העתיד ושירת החיים חדשה התמרמר בכל תוקף ועונו נגר אותם הרואים בוגנר רק אמן גדול ומבקרים את יצירתו ע"י שיטה ותכנית רגילה. במקום שיישנה יצירת קולמורה חדשה אין להשגיח על איזה חסרונות בהרמוניה.

הרבה כתב נימשה על דבר וגנר ויצירתו, ואולם שירת השירים ע"ד "מננינת העתיד" היא המחברת שהגיץ בשנת 1876 בשם: "ריכרד וגנר בבירוש".

ואולם באותה שירת השירים, באותו ההלל הגדול שהוא גומר על וגנר, בתוך אותן התהלות והתשבחות, הגנו מרגשים ראשיתן של מחשבות אחרות. הגנו רואים אותו מוצא חסרונות במוזיקה של וגנר פה ושם. הגנו קוראים שם שלמוצרש היו תכונות יותר מהורות מאשר לריכרד וגנר.

ובאמת היתה המחברת הזאת הקרבן האחרון שהקריב נימשה על מזבח אחבתו, המתנה האחרונה, מעין הרגשה פנימית שהפרוד קרוב, קרוב מאד. כי אמנם בסתר לבו התנגבו ספקות באמתותה של יצירת וגנר. הרבה דברים בוגנר היו למרות רוחו, למרות העקפיתו ורחצי לבו היותר פנימיים.

והספקות האלה התגברו והתאמצו מיום ליום, עד כי לא יכול לכבשם בסתר הלב ויהפרצו החוצה.

ואז היה הפרוד מוכרח.

נימשה לא יכול עוד נשוא את השקר שמושקרים גבורי וגנר לעצמם, את ההתהדרות וההתיפות שבהם, את זיופם של התאוות והחפצים שלהם. כמקום אמת מהורה, אמתתם של החיים, ישנן עלילות שמעלילים על החיים, רגשות מוגזמים ומופלגים, נעימות מרעישות, מרגיזות ומחרידות.

כמחברתו על דבר וגנר, בהתפעלותו הרבה, נימשה רואה גדלות מיוחדת גם בנושאי כליו של וגנר, בהחלוקים בעקבותיו, בהרואים ומבימים ומתבוננים ביצירתו. לא רק התיאטר היה קדוש ונערץ בעיניו, כי אם גם כל העומדים בו.

ואולם בסוף, לאחר הפנת השכרון, הוא אומר שבהעומדים בתיאטרן של וגנר לא היה אף ניצוץ של אנשים חדשים וכוראי העתיד. אלה היו פשוט אברכים חורי הפנים וחלושי עצבים אשר קולות מוזרים מביאים אותם לידי ההרגשות אי־טבעיות, ולא יותר.

אחרי עכור כמה שנים מיום שנודעו נימשה וגנר זה לזה נוכח נימשה שוגנר איננו יוצר מוזיקה של העתיד כי אם מוזיקה של העבר.

נימשה גם הוא נמשך בתקופה ידועה אחר הרומנטיזם, אבל הוא ראה בו רק איזה דוגמא, איזו רגשות יפות שאפשר לקחת ממנו ולברא מהן יצירות אחרות חדשות לגמרי: נימשה היה שקוע בכל ימי חייו בבינין העתיד. ומה ראה בוגנר? — געגועים גדולים וחוקים מאד על הרומנטיזם כמו שהוא, כמו שהוא עם כל ההבלים שהוא מחויק בו, כמו שהוא עם כל הדעות הקדומות שהוא מאשרן ומקימן, כמו שהוא עם כל היראה שהוא ירא והפחד שהוא מפחד מן האור, מן החכמה והרעת, מן הבקרת החריפה והישרה, מן הדעות המרוממות ומאשרות.

ראה נימשה לסוף, שוגנר איננו איש חפשי כלל כמו שדמה הוא, שיש בוגנר הרבה מן החמוניות, שהגהו אנטיסימיט (דבר המוכיח לפ"ד נימשה על קטנות המוחין), שבימי עלומיו היה ריבוליציונר ואח"כ נכנע למלך בווריה, ועוד מדות ותכונות כאלה.

והוה הוא יוצר העתיד? הוה הוא בורא קולמורה חדשה?

ומה שהכעים והקניט את לב נימשה יותר מכל הוא ההכנעה שנכנע וגנר בסוף ימיו לפני הקתולציסמוס. "מדוכא ואין־אינטי" נפל וגנר ארצה לפני הצלב הקתולי".

וגנר נכנע. "וגנר נפל".

ונימשה רואה מני או כי עליו להפריד מוגניר לנצח. ויפרד.
 ואולם הנקודה הפלוסופית העקרונית, שקרבה את נימשה ווגניר
 והפרידתם אחרי כן, תבואר יותר בפרקים הבאים, אחרי שנבאר את השקפותיו
 של נימשה בתקופת היותו בבזל עפ"י הספרים שחבר והוציא לאור או.

(עוד יבוא).

והחקרנות הבטלה שהושפעו על ידי הלמוד והשנון הרב של הפלוסופיה האשכנזית והאסטימיקה שלה, כי אם לרעיון הפיוטי העקרי שלו, לאמת הפנימית והחבויה שלו, למחשבה התובנית שבקשה לה ציור חזונית ומבלי מצוא את הצבעים החדשים הדרושים לה הוכרחה להשתמש בצבעים מן המוכן.

הנקודה היותר פנימית של פלוסופיה ניטשה היא — הצדקת העולם והחיים כלומר מציאת איזה ערך להם; מציאת איזה ענין שבעבורו אפשר יהיה לסבול ולהצטער כל כך.

כשפנהויר חושב גם ניטשה, שאין העולם הנראה והנגלה אלא עולם של צער אין קץ, מכאובים אין סוף, צרות ויסורים שאין מפלג מהם. ואם קיים הוא העולם, אם קימים אנחנו, נושמים, מתנועעים, פועלים, עושים, מבקשים, הנה השאלה היותר גדולה והיותר עקרונית, שבה צריך האדם לשים כל מעינו, היא: לשם מה הוא עושה כל זאת? לשם מה? אינו מתקיים ומתנועעים אם החיים בעיקרם הם רק צער ויסורים ומכאובים נוראים?

כל החיים מצטערים, מעונים וסובלים — מענות אי אפשר לתקן. אבל אדם זה שבעל דעת והכרה הוא, אדם זה שידע והכיר שהכל הבל, אדם זה שבא עד תכלית היצירה, הסיר את הצער ממה, — למה הוא חי ומצטער? יד "חפץ החיים" בכל זאת. חפץ החיים העורר מסית את האדם, מדיחו, מראה לפניו איללויות שונות, מתעורר, מרמה, והוא — חי.

אבל מה הם הקסמים אשר ביד חפץ החיים? מה טיבן של אותן האיללויות היפות שעל ידן הוא מתעה גם את האנשים שהגיעו עד המדרגה האחרונה של ההכרה? מה הם אותם הדברים שבעבורם יחיה גם האדם היותר עליון, היותר חכם, היותר משיג?

אתה אומר, "איללויות שונות", אבל כהם של תענועי כוזב שונים גדול לרמות אנשים שלא הגיעו עדיין לכלל הכרה שלמה ודעת נכונה ואמתית, ומדוע הגנו רואים ביד הכל חפצים חיים, הכל לרבות גם את האנשים היותר נעלים כמובן הפלוסופי, היותר עמוקים והיותר רוחניים?

"קסמים ביד חפץ החיים". צריך לדעת ולהבין את מבעם של אותם ה"קסמים", אולי באמת כדי לחיות בעדם, אולי יש בהם איזה כח נשגב, אולי ה"קסמים" האלה נצחיים הם, עולמיים הם, אולי הם תוך תוכים של החיים, הנקודה היותר פנימית והיותר עצמית שבהם, השאיפה היותר עליונה שבעבורה אפשר לחיות.

גם שפנהויר מוכיר במקומות אחדים שבשעת ההסתכלות האסתטית האמתית האדם חפשי מכל צער ויסורים והוא משתקע או בנצחיות. ואולם מה שראה שפנהויר בתור נמפי נחמה, רגעי-אושר מעטים מאד, איזה הפסק קצר מאד שבין צרה לצרה ובין כאב לכאב, איזה הרוחה בעמק הכאב, ראה ניטשה בתור צביון כללי, תופס עקרי, מוגמה עצמית, חמיבה מיוחדת, קומה שלמה, המחשבה על דבר ההסתכלות האסתטית, שבשמתו של שפנהויר הוא

פרידריך ניטשה.

(חינוך, שירתו ופלוסופיות).

מאת
הלל צייטלין.

(המסך).

ה.

"תולדות המרגדיה".

בשנת 1871 הוציא ניטשה לאור את ספרו הראשון "תולדות המרגדיה מרוחה של המוזיקה". הספר הזה שכלב אלה העיר תמהון, בלב אלה — התנגדות נמרצה, ובלב אלה — התפלאות והשתוממות, הספר הזה הוא, בעיקרו של דבר, היסוד לכל השקפותיו השונות של ניטשה, דעותיו השונות, רגשותיו השונות שירתו המיוחדת.

אעפ"י שניטשה עצמו כותב אחריו כן בסגנון המטעה את אחרים לחשוב כי כבר התחרט על כל מה שכתב ב"תולדות המרגדיה", הנה אין בכח דברים כאלה לרמות את חדי הראות הרואים בכל היצירות והשאיפות והספקות והדמיונות של ניטשה נלגולו של "דיונים", זה האל שאליה השתחווה בכל ימי חייו.

הגנו מוצאים, למשל, שגם בשנה האחרונה לימי חייו הבריאים, שר ניטשה דיפורימכים לכבוד דיונים...

ואולם טרם נציע את עקרי השקפותיו של ניטשה בספר שזכרנו, עלינו להעיר את הקורא לכל יראה בזה שמה פלוסופיה שלמה, אף לא שמה פילולוגית שלמה, אף לא שיטה בחקר קדמוניות כי אם רחשי לבו של ניטשה היותר פנימיים, כונתו היותר עמוקה, תבונתו היותר נאצלת, חפצו היותר עז.

ומתוך כך יבין הקורא עוד, כי בשימנו את ספר "תולדות המרגדיה" ליסוד של ההשקפות והדעות השונות של ניטשה, שפשו צורות ולבשו צורות והתחלפו והשתנו לעתים קרובות גם בעקרים והנחות כלליות, איננו מכונים לספר כמו שהוא עם פלפוליו הממפויים הדקים וההשערות הפורחות באויר והלמדנות האסתטית

מחשבה גרירא, רעיון הכא אנב אורחא, איזה סעיף קמן בשיטה השלמה הנהגה
 בפי נימשה היתה להצדקת העולם.
 אמנם כן. העולם בלו רע. ואולם צודק הוא מנקודת הראות האסתטית. יש
 כשארם שקוע בחולין שלו, במעשים הרגילים, במחשבות הרגילות, הוא
 שקוע ברע, הוא סובל לאין קץ. ואולם ישנם רגעים שבהם הוא חפשי ממעשי
 חול וממחשבות חול ומשאיות חול והעולם לפניו או בלו חיון, מראה יפה
 ונהדר, מראה נשגב ונערץ לאין קץ.
 וההסתכלות הזאת יכולה להיות לא רק ארעית, מקרית, כי אם גם
 תכופה ותמידית.
 כי אמנם לא ההסתכלות ביופי החצוני, ביופי הגונים והצורות השונות על
 העקר פה, כי אם ההסתכלות בנצח, בנשגב, בכח הנגלה ונראה ומופיע בכל
 רגע ורגע, בעוז החיים שאין להם תחלה וסוף, ברצון העולמי המתגלם
 ומתממש בכל החיוניות אשר לפניו.
 החיים הם רק כאב, יסורים, אבל אפשר לאהבם לא מצד העונג והמוב, כי אם מצדדים אחרים לגמרי.
 כן יכולים החיים להיות נושאי הרעת. אפשר לאהבם מפני שהם נותנים
 חומר אין קץ למחשבות, לחקירות, לדעות, החיים מצד עצמם אינם כלום,
 ואולם אוהב הרעת אוהבם מפני שבהם יחקור וידרוש, יראה ויתבונן.
 דורש הרעת אומר אל החיים: אהבתיכם, חיים, מפני שהנכם
 נושאי הרעת.
 יכולים הם החיים להיות גם נושאי היופי. החיים רעים מאד, ואולם יפים
 הם. החיים הם מקור חיוניות מרהיבי עין. האדם יכול להשתקע בהסתכלות
 מראות יפים משוני הגונים לאין ערך, במשחק הצבעים, חליפותיהם ותמורותיהם,
 בהוד המיוחד וביו המיוחד אשר לכל חיון, במיני ההרכבות השונות והמשונות
 שבתולדה העולמית. כל אלה יכולים להיות ערך לחיים, נושאי החיים.
 המסתכל ביופי אומר: אהבתיכם, חיים, יען כי יפים אתם מאד. ואולם
 ואולם יש אשר יאהב האדם את הכח שבחיים, את הגדלות שבהם,
 את האון ואת העצמה שבהם, את הופעתם הנשגבה, הנערצה, את נצחונם
 את גלויים, את ידם החזקה, את החדר, את העליה והרוממות.
 הוא יאמר אל החיים: אהבתיכם, חיים, יען כי נצחיים אתם.
 ואת מיני ההתייחסות השונים האלה אל העולם והחיים נימשה רואה
 בהתפתחות הברתם של היונים, ומהו הוא מוציא תולדות המרגרית.
 ופה נימשה מגלה חדשה שלא נשמעה עד ימיו, משמיע השקפה על היונים
 ותולדותם שונה לגמרי מו שהשקיפו עליה כל החכמים והחוקרים בימיו ורבים בהם
 שמחזיקים בה גם היום.
 נימשה גלה פסימיות באותו העם העליון שהיה ראה בו ילדים יפים
 באותו העם שהיה מלא כח ואון עלומים, באותו העם שנלחם בעד עוז החיים,

יפים ועליצותם, ולמד לכל לחיות ולהתענג, באותו העם שברא את האלהים
 בצלמו, שברא את האלימפוס.
 האולימפוס היפה והעליון — בזה עצמו גלה נימשה פסימיות עמוקה.
 "הנה נגלה לפנינו, אומר נימשה, הר הקסמים, הר האולימפוס, ומראה לנו
 את תולדתו. היוני ידע והרגיש את כל רעות החיים ואת כל תועבותיהם, ולמען
 תהי לו היכולת לחיות היה צריך לכסות את כל אלה בבני האולימפוס, בני האור,
 בני הנוגה אשר חום בחלומי."
 "למען תהי להם היכולת לחיות, מוכרחים היו היונים ליצור אותם האלהים
 אשר את תולדותיהם אנו מציירים לנו באופן זה: האלים העריצים, האלים
 המעוררים זועה, השתנו מעט מעט והתעלו, הודות לשאיפתם של היונים,
 אל היופי ברוחו של אפולון, לסוג אלי אולימפוס העליונים: הם צמחו כשושנים על
 סבך רוע קוצים. לולא זאת איך יכול לסבול עול החיים זה העם הרגש והרגז
 אשר חונן בתשוקות כל כך סוערות והעלול כל כך ליסורים?"
 אותה השאיפה שיצרה את האמנות בתור מזור לחיים, היא היא אשר יצרה
 את עולם האולימפוס. העולם ההוא היה לחפץ החיים של היונים כראי אשר בו
 ישקפו החיים בתבנית יותר יפה, אם האלים עצמם חיים היו אדם — הם מצדיקים
 את החיים ההם. רק צדיק בוח של האלהים ירגיע את רוח האדם: החיים לנוגה
 הבהיר של אלים, אלה הם החיים שראוי לשאוף אליהם."
 "אצל היונים רצה החפץ לראות את עצמו בתמונות מפוארות על ידי גאון
 או על ידי עולם האמנות; בכדי להגדיל את עצמם צריכים היו ליצורו להכיר את
 עצמם כראויים לגדולות בואת, צריכים היו להשקף בספירת העליונה; ואולם
 העולם העליון הזה שנוצר רק למען ההסתכלות לא היה לא מעורר דבר מה ולא
 מוכיח דבר מה. זאת היתה רק ספירת התפארת, אותה הספירה אשר כבראי ראו
 בה היונים את צלמם — את אלי האולימפוס."
 ואולם אותם האלים המבהילים והמחירדים שהתעלו על ידי האמנות של
 היונים לאלהים עליונים מלאים הוד ויופי ואשר הגדול שבכלם — אפוללון — הוא
 סמל היופי היותר שלם ונגמר, ההרמוניה היותר אמיתית, יושר הקיום והצורות
 באופן שאין למעלה הימנו, אותם האלים המבהילים והמחירדים עצמם התעלו
 בהכרתם הפיוטית של היונים לאלהים אדירים ונשגבים, לאלהי העו, לאלהי
 הגבורה הנצחית, הכחות הנצחיים, העולמיים, הכלליים, הפנימיים, שהם הם
 עיקרם של החיים, מהותם האמתית, מכונם הקים והנכון. אלהי האלהים אלה
 הוא דיונים, אלהי התחיה, העו, הכלליות והנצח.
 ומעין מלחמת עולם בין שתי ההתחלות אלו: בין ההתחלה האפוללונית
 ובין ההתחלה הדיוניסית, בין היופי כשהוא לעצמו ובין העו כשהוא לעצמו.
 בשעה שההתחלה האפוללונית שואפת לפרוד, לחלוק, לתכניה שלמה ומסוימה,
 למדה, לקצב, לגזרה, לגבולים, לחוקים, לפרטיות, שואפת ההתחלה הדיוניסית
 להתכללות ולהתאחדות, להתחברות, לבמול כל פרטיות וכל אישיות. בשעת

שהחשקה האפולונית היא שלווה ושקמה, בהירה ובודרת, ההשקפה הדיוניסית היא כלה רעש, שאון, התפרצות, התקוממות, התעלות, התגדלות, שאיפה עצומה, געגועים עצומים, חפץ החיים במובנו היותר כללי והיותר נאדר, לפי הגדרות עמים רבים ושונים (דיוניס) שסוע לגורים בימי הסתיו ועולה לתחיה בימי האביב.

בימי האביב ראו העמים השונים תחית היקום, צמיחת הכל, עליית הכל, השתגשגות הכל, ואת מחזה עיניהם זה ראו באל דיוניס. ובחונגם את חוג דיוניס שכחו בני האדם את כל הנמוסים, והחוקים המקובלים. או הותר הכל, או התפרץ הכל ממוסרו, או הוסרו כל הגבולים, או נמסו כל העבותים.

ואולם תחת אשר אצל עמי קדם שונים התפרץ עוז החיים בחוגו של דיוניס במעשי פריצות, ומה והפקר וכל תועבה, הוחג החג ההוא אצל היונים כרוב פאר והדר. אצל היונים היה חג-דיוניס לעליית החיים, לצמיחתם האמתית, לגלות הכותרת שלהם, לגלוי היותר געלה שאנו יכולים לצייר לנו.

על ידי השפעת קסמו עבודת-דיוניס, אומר ניטשה, לא רק האדם כורת ברית עם רעהו, כי אם גם התולדה עצמה העוזבה מן האדם ואשר לא תתן כחה לו או הוא מושל בה, חונגת עוד הפעם את חג השלום עם האדם, עם הבן האובד הוה. הארץ חונגת ונותנת, וחית הארץ אשר במצודות סלעים משגבה או תועה היא במדבר ציה ושממה תשלים לו. מרכבת דיוניס מכוסה כלה בפרחים והפתן והנמר ינהגוה. ציורו נא כתבנית ובדמות את השיר המלא רגש הששון של במחון והשתמשו נא בכל כח דמיונם למען ראות לפניכם מלליוני אנשים נופלים לארץ מרוב רגש והשתונמות: תמונה כזאת תתן איזה מושג מתורת דיוניס. עתה העבד חפשי מאדוניו, הוסרו כל הגדרים המכדילים בין אדם לאדם, אלה הגדרים אשר הוצגו על ידי ההכרח, הודון או המנהג העריץ. עתה בהשמע הבשורה הטובה על דבר ההרמוניה של כל העולמות, כל איש מרגיש את עצמו לא רק עומד בברית עם רעהו, משלים לו, מתאים עמו, כי אם גם מוכלל בו, כמו לו נקרע מכסה המיא וגוריו עפים ברוח ולעיני האדם נגלה השלום הקדמון. על ידי המנגינות והרקודים האדם נהיה לאבר של איזו חברה עליונה. הוא כמו חדל ללכת ולדבר ובצאתו במחול הוא כמו עף ברוח. כל תנועות גוו מביעות כי איזה קסם מושל בו. יען כי עתה מדברות גם החיות והארץ ונת הלב ודבש, הנה גם האדם מרגיש איזה דבר נפלא למעלה מגדר הטבע; הוא מרגיש את עצמו כאל, הוא נמצא במצב נרגש ומרומם כמו אותם האלהים אשר ראה בחלומי. עתה אין האדם עוד ציר כי אם הדבר המצויר עצמו; האמנות הנערצה של כל התולדה אשר ממרתה היותר נשגבה והיותר קדושה היא לשחרר את השלם

הקדמון, נגלה פה בתור שכרון. פה מוכן החומר היותר טוב והיותר מהוקצע, השיש היותר יקר—האדם. ואחרי כל הפיקה והפיקה של החרש העולמי—דיוניס—נשמעה הקריאה הרגילה של מסתורי היונים: אתם משתחיים, רבואי רבבות בני אדם; היודע אתה, עולם, כי זה הוא היוצר?"

על ידי השפעת עבודת-דיוניס התונה מעוררת שמחה והשמחה מוציאה מן הלב קולות מלאים תונה. בשמחה היותר גדולה נשמע קול פלצות או קול קורע לב, קול מתאנח, הומה ובוכה על האויש האבוד. בחג-דיוניס של היונים נשמע הד קול התולדה המתאוננת על הפרוד האישי.

בשעה שהמזויקה נחשבה רק לאמנותו של אפוללון היתה רק חד גלוי דושמים, ציורים שונים, תמונות שונות ונכונות, ישרות ומדויקות ברוחו של אפוללון, ואולם עם הופעת דיוניס נגלתה מזויקה אחרת, קול מרעיש למחריד, שמש נגינות, עולם מלא נעימות.

בשבחים ובתהלות לדיוניס האדם מוציא מכה אל הפועל את כל כשרונותיו ומעלות רוחו. איזה דבר אשר לא נרע עד הנה, איזה דבר נפלא אשר לא הורגש עוד, איזה דבר עליון מתפרץ להגלה, — נקרעה המסכה הנסוכה על כל המעשים והדברים השונים ונגלה האחדות השלמה של כל התולדה.

או אידיגיש האדם בעצמו את הצורך להביע את עצמותה של כל התולדה כפי שהוא מרגישה בלבו, בסמלים שונים, באותות חזויות שונות, במחולות, בשיר, בניגון, בכל מה שיוכל. הכל מתפרץ ביחד. כל עצמותיו האמורה.

מובן מאליו, שבזה יפריע האדם את הדיוק ואת המדה ואת התכנית המשוכללת שכל חלקיה מתאימים יחד. הכל מתפרץ בבת אחת, הכל נגלה בבת אחת.

ומה מאד התפלא היוני, עברו של אפוללון, בהרגישו בעצמו את הפרעת המדה, את המתפרץ ושואן בקרבנו, את הפרעת שווי המשקל, את הכחות האדירים והרבים אשר תקפיהו, אחוזהו, הלהיבותו. להתפלאות הזאת נלוה גם פחד משונה. היוני הרגיש בעצמו כי גם בתור עברו של אפוללון נודע לו הצער הגדול והוא נוכח כי אותו הצער הגדול עצמו הביאו אל אפוללון.

כי אמנם אפוללון עצמו משיג את השתחררותו של העצם השלם מן הצער על ידי המראה היפה. הוא בתנועותיו היפות מראה לנו כי כל העולם המלא יסורים מוכרח הוא בכדי שעל ידי יסורים אלה יאלץ הפרם לברא לו איללויות שונות אשר בהשתקעו בהסתכלותם ישב לו במח באניתו המפורפת בים.

ואולם על ידי פעולתו של אפוללון מושג דבר והפוכו. בשעה שבהופעתה הגבוהה של האפילוניות האמתית מושגת המדה הנכונה, האיש המדומי, הישר, החכם הצדיק, בשעה שהפעולה הזאת משחררת, כאותה שעה עצמה היא מעברת ומכנעת וגורמת יסורים בהפרידה בין בני אדם, בהכניסה את הפרמיות והצמצום וההתכונות בקליפת-עצמו, בהביאה בלב האדם את האיללויות המסוכנה שעל

(¹) דיוניס הוא האל אלוני של עמי קדם ונקרא גם "תמוז" — "ישנות ומכחות את התמוז".

פיה הוא מדמה כי הוא בפרטיותו. הנהו דבר מה וכי הוא בהנתקו מעל הארץ ובהקרעו מן התולדה ובהלחמו עם כל בני האדם רעיו הוא יצור קים ועומד. מן הצרה והיגון אלה משחרר רק דיונים. האדם נהיה למהות אחרת רק ברגעי "דבקתו בכל", באותם הרגעים שבהם הוא שוכח את מהותו הפרטית. באותם הרגעים שהוא מרגיש תחית כל התולדה ואחדותו הגמורה עמה. באותם הרגעים שרוחו הומה אחר כל העו וההדר שבה וכלו נכלל ובטל בה. שקוע ומוטבע בה.

ומהשפעה הזאת של חגי דיונים נימשה מוציא תולדות המרגדית. בהשתמשו בדברי שיללער על דבר מקור הליריקה ועל דבר היחס הנגמר שבין המוויקה והליריקה, נימשה מחליט שהמקלות השרות המנגנות וחוגגות בחגי דיונים הן הן אבות המרגדית.

שיללער אומר שמרם ירגיש בקרבו הופעת הרוח השיר, הוא נמצא במצב מוויקאלי. "ההרגשה, אומר שיללער, היא אצלו מתחלה סתמית, בלא כל דבר מוגבל וברור, זה האחרון נגלה לי בסוף. אחר אשר יעבור מעלי הרוח המוויקאלי תירש האידיאה הפיוטית את מקומה".

מקלות החוגגים, המנגנים, המשוררים ומחוללים, אלה השמחים בשמחת התולדה ומצטערים בצערה, אלה המלאים שכולן ההויה, מתמלאים רוח מוויקאלי-דיונים. ההויה כולה מביעה את עצמה בנימוט שונות ומשונות, במעמים שונים ומשונים, בהבעת עוז ואון, עונג וצער, שמחה ותוגה גם יחד. כל המנגנים והמשוררים האלה מביעים אחרי כן את הרגשתם העמוקה והנפלאה בסמלים שונים שכלם יחד עולים לסמל אחד גדול, סמל האל דיונים, זה אל האון והאומץ, הקיום וההויה, שבכל זאת הוא שסוע לגורים. התולדה כלה נקרעה לחלקים אין קץ שכל חלק שונא ורודף את חברו.

דיונים הנעלה מכל נעלה ונשגב מכל נשגב מלא צער וכאב והוא המפום המרגי הראשון.

פעולת המרגדית של דיונים, אומר נימשה, מובעה במה שבממלכה ובקהל וכן גם באישים פרטיים, שעמדו עד עתה רחוקים זה מזה, מושל פתאום רגש אדיר—הכרת האחרות, שעל פיה הם שבים עוד הפעם לחיק התולדה. הנחמה המטפיוית אשר אנחנו מקבלים מכל מרגדית אמיתית היא, כי ההויה המונחת ביסודם של כל הדברים, מבלי הבט על חליפות החיונות, עצומה ונאדרה היא, הנחמה הזאת נראה באופן נגלה במקלות הסמיורים שהם יצורים כאלה אשר כל ציווליוציה לא תהרסם ולעולם יהיו נכונים וקיימים בחליפות הדורות והעמים והתפתחותם ההסתורית.

"במקלות אלה התנחם היוני המעמיק לחשוב, העלול מאד להרגיש צער עמוק ולהבין את כל גוני מיני הצער השונים, המביט בעין חודרת על ההרס הנורא אשר תהרס ההסתוריה העולמית ועל אכזריותו של הטבע בכלל והוא מסוגל

איפוא להרס הרצון ברוחו של הבורים. מסכנה זאת מצילתו האמנות, על ידיה ממושיכים אותו החיים אליהם עוד הפעם".

"מצב ההתפעלות שאליו מביאה עבודת דיונים, אתו המצב שבו במלים כל הגבולים הרגילים של ההויה כולל בתוכו התחלה מי שנת, ובשינה הזאת מושקע כל מה שהרגיש האדם בעבר. בתהום—השכחה הוה שני עולמות נפרדים: עולמה של המציאות הפשוטה ועולמה של המציאות ברוחו של דיונים".

המקלות המושפעות מרוחו של דיונים מביעות את המפום המרגי ונותנים לו תאר ודמות, מדה וקצב, יופי והדר, ובוה הם באים עוד הפעם לאפולולן, בוה הם באים עוד הפעם ליצור ותבנית. במרגדית הנשגב והיופי חכרו, דיונים ואפוליון נשקו...

בוה יפה כחו של המיתוס, בוה יפה כחה של האגדה, בוה יפה כחם של המפוסים המרגיים השונים שהם באמת בני בניו של דיונים. הם מביעים את עצמת של ההויה, הם מרימים את המסתכל בהם עד כדי שכחת המציאות הפשוטה והקנינים השפלים והגמוכים והם הם הנותנים לו בעוזם ובתקפם כח וחיל לסבול את צערם של החיים.

"בהשתמשנו במכמאיו של אפלטון, אומר נימשה, צריכים היינו להגיד על דבר הגבורים המרגיים של מחוות היונים כדברים האלה: מפום ריאלי בכל אלה הוא רק דיונים לכדו המתראה במראות שונים, נושא עליו מסוה של גבור לוחם וכמו נתפש הוא ברשתן של השאיפות האישיות באופן שכשהאל הנראה במחזות מחל לדבר ולעשות הוא נראה כאיש תועה, שואף, מצטער, ומה שהוא נראה בקיו—איפוס בהירים ומוגבלים כל כך הוא הודות לבעל החלומות אפולולן המבאר למקהלה על ידי התמונה הזאת אותו המצב הנפשי שהיא נמצאת בו. ובאמת כל גבור וגבור אינו אלא דיונים המצטער שבכל המסתורין, האל היודע על פי הנסיון את הצער המוסב על ידי האישיות ואשר על אדותו מספרות ההגדות המלאות פלאים כי בעודנו נער קמן שסעוהו האיתנים לגורים".

מבת-צחוקו של דיונים נוצרו אלים, ומדמעותיו — בני אדם". המרגיקים היונים הראשונים הבינו זאת היטב ועל כן הנשימו ביצירותיהם, את האלהי, את הפלאי, את ההוד הנורא, את הגבורים שגם הם קרובים לאלים ובאלים הם נלחמים, גבורים שהם סמל היושר העליון, החכמה העליונה, הצדק העליון, גבורים שהם קרבן המעשים הגדולים והנפלאים שהם אומרים לעשות.

אוריפידס היה המרגיק היוני הראשון שחדל מהבין את זאת או לא רצה להבין את זאת. הוא הוציא משפט קשה על המרגדיות שקדמותו, הוא התנגד בכל עוז ליסוד המזור במרגדיות שקדמותו, ליסוד הפלאי, ליסוד האלהי הנשגב. הוא רצה לקרב את הגבור ופעולתו, גורלו ומשפטו, אל השכל, הוא ד

להורידם את הגבורים עד הכנת הרואים והמסתכלים. הוא דמה להעלות את גבוריו כמה שצירם יותר מלאי דעת, יותר בני אדם. ובאמת עליו זו ירדה היתה להם. על ידה אברה המרגדית את תכנה האמתי, את תועלתה האמתית, את תעודתה האמתית. המרגדית הדלה להיות נחמה מטפויות שנשבה, שקוי ומרפא למכאובי האנושיות, שכחת האיטיות המלאה צער וכאב, ותהי למלמדת מוסר, למורה דרך, למשכלת ומדרכת. במקום החיים המתפרצים בכל עו ואון, נתנו המרגיקים האחרונים כללי מוסר, השקפות גדולות, חיים מצומצמים ומוגבלים, מוקפנים ומושפלים על ידי הדעת.

אוריפידס הפיץ למצא חן בעיני הרואים, בעיני המבקרים, בעיני המסתכלים. ואולם אם נדיק יותר עלינו להגיד כי בעיקר התאמץ למצוא חן בעיני רואה א חד, בעיני מסתכל אחד. את המסתכל הוא כבר יותר מכל אשר בעולם וביצירתו עמל תמיד להפיק רצון ממנו. המסתכל הוא היה סוקרט.

סוקרט זה האיש הנפלא שהוציא את המשפט הקבוע "אשר, דעת, צדקה דא הדא" לא יכול להעריך כראוי חות כל דבר שהוא למעלה מן הדעת, את כל דבר שאיננו נגלה בצורות קבועות וסיומיות ובמטבע קבוע וחתום שיש לשכל הפיסה לבו. הוא דמה לכונן ולצמצם את כל החיים על ידי שכל האדם ולמור את כל הדברים הנשגבים והנפלאים באמת המרה של ההכרה, ובמקום שההכרה האנושית תקצר מהגבול במלים מוחשים ובמשפטים קבועים והנחות קבועות ראה סוקרט ריקניות, אפס, לא-כלום.

מור היה האיש סוקרט ומורים אינסמינקטיו! בשעה שאצל כל איש ואיש האינסמינקט שלו מביא לו דברים רבים שאינם שכיחים לדעת או שגם מתנגדים לה, ורק הדעת שבו נלחמת עם האינסמינקטים העורים-הנה לסוקרט היו אינסמינקטיו דעת. הוא היה הדעת בעצם. האינסמינקט לא נלה לו מעולם דבר שהוא נגד הדעת או למעלה מן הדעת, ונהפוך הוא, דעתו הגידה לו לפעמים לא רחוקות שחוטא הוא לחיים ולמבע והאינסמינקט לא הגיד לו כלום.

רק "הדימון" שלו (דעתו) הגיד לו לפעמים דברים מוזרים, דברים השונים מן הפרמטולה שיצר לו האינסמינקט שלו: דעת-צדקה-אשר. רק הדימון שלו הביע לו לפעמים דברים שכסה ממנו חושו המבעי.

הגנו רואים כי לפעמים רחוקות התנחם סוקרט עצמו. המיוזקה, מולדת המרגדית האמתית, שמאס בה סוקרט, הציקה לו לפעמים. לפני מותו התנחם על שלא למד את המיוזקה...

הסתכלותו של סוקרט בעולם היא ההפך כמש מן ההסתכלות המרגדית.

בשעה שההסתכלות המרגדית רואה צער עמוק בעולם שאפשר להשתחרר ממנו לפעמים רק ע"י ההשתקעות בנפלא ובנחדר, סוקרט רואה בעולם רק חסרון הדעת. לכשתמלא הארץ דעה אוי יהיו הכל מאושרים. הדעת מביאה לידי צדקה, וצדקה מביאה לידי אושר. צריך רק להרבות בדעת ואז לא יהיה עוד כל רע בעולם. לנגד הפסימיות המרגדית סוקרט מציג אופטימיות מדעית.

וההשקפה האופטימית הזאת היא אותה ההשקפה שהחריבה, לפי דעת ניטשה, את המרגדית היונית ועמה גם את הקולטורה היונית, אותה ההשקפה האופטימית עצמה כלומר האופטימיות המדעית היא היא גם השקפת רוב הפלוסופים והמלומדים גם עתה ועל ידה בטל עו החיים, בטלה השאיפה הגדולה, בטלה היצירה הנשגבה, בטל הטעם הנכון, נוצרה קולטורה שפלה, קמנה, מתחנכים אנשים קטנים, ירדה האמנות ותהי שפחה חרופה להדעת ולהתועלת הממשית הנראית, נשחת היחס האמתי אל החיים. חיינו עתה הם וק איזה כללים כופשמים, איזה נמוסים וחוקים של תהו, אינו הנחות חסרי טעם, וכדומה.

ואי לזאת החובה מושלת על אלה המעטים היודעים מבינים ומרגישים את כל זאת, להלחם עם היסוד הסוקרטי, עם ההשקפה הסוקרטית על החיים, עם האופטימיות המדעית. צריך לחדש ולהחיות את המרגדית האמתית, את המרגדית היונית הקדמונית ועמה גם את המיוזקה האמתית ואת הקולטורה האמתית. במקום הקולטורה המרונה, המוררנה, המצומצמה, צריך לברוא קולטורה של עו החיים, הופעות קצוניות של החיים, והיא יכולה להולד ולהתפתח ע"י מיוזקה חדשה ומרגדית חדשה.

והמיוזקה שאליה קוה ניטשה היא אותה של ריכרד וגניר, שבה חזה, כאמור למעלה, תחיה יצירת קולטורה חדשה.

הספר "תולדות המרגדית" מוקדש על כן לריכרד וגניר.

והמלחמה הקולטורית הארוכה שבספר היא המלחמה עם הפילוסטרים האשכנזים, עם המלומדים השונים, עם האופטימיסטים המדעיים השונים, ואולם מלחמה גדולה נגד מלומדי אשכנז ערך ניטשה בהוברות שונות שהוציא לאור מוזן לזמן תחת השם "מחשבות שלא בעתן".

ו.

מחשבות שלא בעתן.

בשנת 1873 הוציא ניטשה לאור את החוברת הראשונה מן "המחשבות

שלא בעתך. החוברת הזאת נקראה בשם: "דוד שמרוים החושב והסופר". כונתו של ניטשה היתה לערוך מלחמה נגד האופטימיות המדעית. ואולם הוא בחר בשמרוים, יען כי בו ראה את רבן של כל האופטימיסטים ממין הזה, את חכמם, את פלוסופם. הוא בחר בדוד שמרוים שנחשב לאיש בעל כשרון גדול, חכם גדול ומבקר חריף מאד, בחשבו כי אם יצליח בידו להראות לכל את כל צרות ההשקפה וקטנות המוח של זה, יובן ממלא עד כמה מן הטפשות יש בכל אלה המלומדים הרגילים, פילוסטרי המדע כפי שקראם ניטשה.

"פילוסטרי המדע" זה הוא השם שנתן ניטשה לכל אלה החושבים שאפשר לפתור את כל השאלות העולמיות על רגל אחת, שאפשר להבין את כל הנעשה והנוצר על פי הנחה אחת קבועה, שאפשר למוד את הכל באמת המדה אחת, בנור אחד ובקצב אחד.

פילוסטרי המדע הם אלה האנשים המדמים שאפשר לפתור את חידת החיים על נקלה, שהחיים הם רק דבר המתפתח והמשתלם והמפתחים ומשלימים הם פילוסטרי המדע עצמם. צריך רק ש"המדע" שלהם תתרחב ותתפשט ואז יבא האושר השלם.

מה הוא פילוסטר בכלל? דבר זה ידוע לכל בר בי רב. הלא הוא האיש שהמוות עוברהו ולא אצלו עליו אף קרן אחת מיוון, איש שאין לו כל הרגשה אומנתית, איננו מבין ואיננו מבחין טיבה של כל יצירה יפה ונשגבה, איננו מרגיש כל יופי בכלל ואיננו רוצה להרגיש; איש שאין לו כל חוש טועם, כל חוש דק, כל הבנה בדברים שאין בהם תועלת מוחשת.

שונה ממנו הוא פילוסטר המדע. פילוסטר המדע איננו אומר שאיננו מרגיש את היופי ואיננו רוצה להרגיש וכי דבר אין לו עם האמנות והיצירה. אדרבה, פילוסטר המדע אומר שהכל שלו, שהכל הוא מבין ומרגיש. פילוסטר המדע עוסק בספרות עם ועם, יודע את כל היצירות היפות, מנתחן, מבקרן על פי דרכו, מוציא עליהם משפט, דן עליהן מנקודת השקפתו.

אין דבר געלם מפילוסטר המדע, הכל מוכן לו היטב, הכל מושכל אצלו באופן אחד, ואולם מאחר שבאמת, עם כל הלמודים שהוא לומד ועם כל המדעים שהוא יודע, פילוסטר הוא, איש בלא טעם ורגש עמוק, הרי הוא מוציא משפט מעוקל על כל יצירה ויצירה, משפטי-אוייל.

פילוסטר המדע הוא גם "פילוסטר הציוויליזציה". הוא בורא לו את הציוויליזציה בצלמו הקטן, הוא מכוין ומצמצם את הכל לפי מדת הבנתו הקלושה. הוא מתאמץ להשוות את הכל, להקטין את הכל, לישר את הכל לפי תכונתו הבינונית. קשה לו להבין איוו תכונה גדולה, איוו רוח חפשי באמת.

פילוסטר המדע, פילוסטר הציוויליזציה, לוחם גם בעד החופש. ירא

הוא מן האמונות והדעות הדורשות קרבנות, התמכרות עצומה, עוז האופי, התלהבות נמרצה, התפעלות עצומה, התרגשות עצומה. אלה האחרונות מתנגדות בהחלט לתכונתו הבינונית, לתכונתו המצומצמת. נשבים ממנו הדברים ולא יוכל להם. על כן הוא נהיה לחפשי בדעות, על כן הוא מבטל בלאחר יד את כל החוקים הדתיים, את כל המסורות הדתיות, את כל הרגש הדתי.

ואולם כל המדמה שפילוסטר המדע חפשי הוא באמת — אינו אלא טועה.

פילוסטר המדע הוא חפשי במדה הררושה לתועלתו ולהנאתו ולמנוחת נפשו הקטנה, ואולם לעולם לא יגיע לידי חופש מוחלט, לידי נתינת רשות לכל פרט ופרט להיות מה שהוא, להביע את כל אשר ירחש בפנימיותו, לבקר את החיים עצמם, לחדש באמת איוו דבר וליצור יצירה חדשה באמת.

פילוסטר טפוסו כזה היה, לפי דעת פרידריך ניטשה, דוד שמרוים.

דוד שמרוים ידע לבקר היטב את המסורות הדתיות השונות ובקרתו חריפה מאד. הוא מבקרן, מנתחן, מהרס אותן. עד כאן הוא חפשי, ואולם עד כאן והו לא. כשרואה שמרוים איש מבקר את עצם החיים (שפנהואר), חותר החירה מתחת כל ההשקפות האנושיות הרגילות ומהרס את כל האופטימיות המדעית הוא נרעש ונפחד, מתמלא כעס וחמה, מרבה להג כנגדו, מרבה דברי שמות.

כשלא מצא שמרוים מה להשיב לשפנהואר התחכם להשיב לו בסופיום שאינו אומר כלום: ממה נפשך אם העולם הוא טוב או אין הפסימיסם צודק, ואם העולם הוא רע אם כן גם הפסימיסם שהוא חלק מן העולם רע וגם השקפתו רעה ואם כן העולם הוא טוב.

בסופיום כזה, ששקרתו בולטת ושכאמת אינו אלא הלצה גסה, שמרוים אומר לדחות את מחשבותיו הגאוניות של שפנהואר ולבטל את כל הצער העולמי שהרגיש האחרון ככל האנשים הגדולים האמתיים שבועלם.

זה הוא דרכם של פילוסטרי המדע!

פילוסטרי המדע — פילוסטרי הציוויליזציה. אלה האופטימיסטים שמחים לנצחון שנצחו האשכנזים את הצרפתים בשנת 1870 ואומרים שקולטורת האשכנזים נצחה את קולטורת הצרפתים, ובאמרם כדברים האלה כונתם העקרית היא שקולטורתם הם, כלומר קולטורת פילוסטרי אשכנזי היא שנצחה את קולטורת הצרפתים.

וניטשה מתנפל ביחוד על תהלה זו שהמלומדים מפורים לעצמם, על

ערבוב המושגים והדעות, על צרות ההבמה המשוגה, על כחות השכל והרגש הנכרת בהלל הגדול שהם גומרים לעצמם.

אמנם כן. החילום האשכנזים נצחו. אבל מה בכך? לא מי שיש לו קולטורה גבוהה הוא מנצח. בצבא האשכנזים שררה משמעת, שרי הצבא הם אמיצי לב, ובדומה, דברים שאין להם כל יחס לקולטורה.

וניטשה מבקר את מיבה של הקולטורה האשכנזית בימיו ובא לירי החלטה שאין כל קולטורה עצמית לאשכנזים. ישנם מלומדים הרבה, אבל אין אנשי מדע אמתיים. ישנן ידיעות הרבה אבל הידיעות לא נקלטו במוח העם ולא התמוגו בבשרו ובדמו. נתקבלו נמוסים הרבה מעמים אחרים, אבל האשכנזים מחקים רק את חיצוניותם ולא את פנימיותם. סדרי החיים באשכנזי בכלל הם של עם איי-קולטורי, עם של ברברים. האנשים הגדולים שהיו בהם לא השפיעו כמאומה על עצם מהלך החיים. גיתה אמר, שגם אחר עובר מאה שנה (מיום שאמר את דבריו) יאמר עוד: לא רחוקה היא העת שבה היו האשכנזים ברברים.

ובל אלה הדברים מצטרפים לדעה היסודית של ניטשה שצריך להעמיק את הקולטורה, להרשה בעיקרה, לפחת בה רוח חדשה על ידי שירה חדשה, מוזיקה חדשה וטרגדיה חדשה.

והדעה הזאת על דבר צרות ההשקפה של בעלי המדע הרגילים מצד אחד והצורך לברא קולטורה חדשה עקרית מצד אחר, מבוארת יותר בחוברת השנית שהוציא ניטשה לאור בשנת 1874, על דבר התועלת והנוק אשר תביא ההסמוריה לחיים.

התכונה היותר עצמית של הדרישה המדעית הנוכחית ושל הקולטורה שלנו בכלל היא: ההסמוריה. הכל נדרש מנקודת השקפת ההסמוריה. לכל ענף וענף מענפי המדע יש הסמוריה. כשמדברים על כל ענין קטן וגדול מתחילים תכף להציע את ההסמוריה שלו: איך ההפתח והשתלם ובא לירי אותו המצב שהוא נמצא בו עתה. לעצם דרישת הדבר, וליריעת מצבו בהות מגבילים עת מעמה מאד בערך הדרישה הרבה על דבר התפתחותו של הדבר ועל דבר קורותיו השונות. עיקר העיון של המלומדים הוא רק בעבר. הכל מפל להעבר. הכל כמין בסוס להעבר. אומרים כי העבר נדרש לצורך ההות, ובאמת משקיעים את כל העת החפשית ואת כל הכחות והכשרונות בדרישת העבר עד שאין מגיעים כלל לפעמים אל ההות, ואם מגיעים — אין עוד כח ועת להבינו, לחקרו ולדעתו כראוי.

ובאמנות רבה ניטשה מתאר את כל היופי והרום שב הרגע, בהמומנט, בהתמכרות הגשגכה לחיות באותו הרגע בכל עיו, לנשום ולשאוף רוח במרחב, להרגיש את עצמו הפשי מכל מסורה, מכל הגבלה,

מכל עבר, לשכוח לרגע את כל הצער והיסורים, את כל העמל וההבל, את כל מה שנגעשה ומה שיעשה, לחוש את כחות עצמו, את הגבורה העצמית, לראות את עצמו כגולד כחדש, כמכויט על עולם חדש, כשותף להקבלה במעשי בראשית.

ההשתקעות בלמוד ההסמוריה איננה נותנת לאדם לחוש מומנטים כאלה. ההשתקעות בלמוד ההסמוריה איננה נותנת לאדם לחוש את עצמו כמחדש, כבורא, כיוצר. הכל ישן נושן; הכל כבר היה. מה שהיה הוא שיהיה. אין כל חדש תחת השמש. וכח היצירה מאין ימצא?

ההשתקעות בלמוד ההסמוריה איננה נותנת לאדם להביט על עצמו כעל איזה מרכו שממנו צריך להתחיל דבר מה, כי אם כעל אבקיך בתלל העולם, כעל איזו נקודה דלית בה מששא, כעל צל עובר, לא-כלום.

בתחיים הפרטניים השכחה מביאה תועלת רבה. על ידה האדם רואה את עצמו בכל עת כמתחיל לחיות מחדש. כמרגיש הרגשה חדשה, כשמת שמחה חדשה ורואה אושר חדש. לולא השכחה לא היה האדם חוש אושר אף רגע. יען כי כל הצרות והיסורים שחש והרגיש בכל ימי חייו היו עומדים נצבים לנגד עיניו, מפפחים על פניו ואומרים לו: לשמחה מה זו עושה?

ציירו נא בנפשכם איש שלא שכח מאומה מכל מה שקרה לו בימי חייו, שכל מה שחש והרגיש התרשם במוחו ולבו באופן כל כך חזק עד שהכל לנגד עיניו בכל רגע ורגע, האם לא יבוג אדם כזה על כל העובר ותולף לפניו ברגע זה כעל איזה דבר שאין ראוי לשית אליו. ביחוד ושכל אופן אין לשמוח עליו?

אדם כזה איננו יכול לחוש בלבו עונו החיים, חלוף הכחות, התעוררות חדשה, אנרגיה וחפץ לפעול ולעשות. הכל בעיניו ישן גושן, דברים בלים דברים שגשנו בלא קץ ותכלית.

בוה יפה כחה של השכחה שהיא מעברת מעוני האדם מה שחש והרגיש עד הנה והיא נותנת לו האפשרות להרגיש מחדש אותן ההרגשות שהרגיש כבר, לקבל מחדש אותם הרשמים שקבל כבר, להתענג ולהצמער על אותם הדברים שכבר התענג והצמער עליהם. באחת: לחיות מחדש.

ומה שנחויץ ומועיל בחיי איש פרטי נחויץ ומועיל הוא בחיי האנושיות. לא רק לזכור הרבה צריכה היא האנושיות כי אם גם לשכוח הרבה צריכה היא, להחליף כח מעת לעת, לחדש כגשר נעוריה, לפרוח ולצמוח בכל עת מחדש. כזה כחה ועוזה, כזה יפיה והפארתה, כזה תוכן חייה.

וההשתקעות בלמודי ההסמוריה שוללת מאת האנושיות את השכחה הנחוצה, את כח ההתחלה, את כח היצירה ותלירה, את כח הצמיחה והגזול.

אין ענן נשגב בעולם מעונג היצירה, מאותה ההרגשה הרוממה שהאדם מרגיש בשעה שהוא מציא איזה דבר, מחדש, מצייר, מגלים ומבליט את דבריו, שאיפותיו ומחשבותיו, דמויותיו והרגשותיו; ואולם רק אז היצירה מביאה את העונג הגדול והרם כשהיוצר מרגיש את עצמו בתור יוצר ומחדש באמת, ולא כשיש לו ההכרה העגומה שכל מה שהוא מחדש כבר היה לעולמים.

אמנם כן. אין חדש תחת השמש. מה שהאדם מדמה שהוא יוצר ובורא דברים חדשים — איללוויה היא, ואולם האיללוויה הזאת נחוצה היא ויקרה היא מאד, לפי שהוא אך היא הנותנת לאדם לחוש ולהרגיש את ההרגשה היותר נעימה, היותר רוממה והיותר נעלה. מועה הוא האדם במה שהוא הישב את עצמו למקורי בהחלט, אבל אין בכך כלום. ימעה לו האדם, אבל יחדש נא, ירגיש נא בעצמו את כל עו ההרגשה היוצר, את כל העונג והנעים שבה. מעונג הוה עצמו, בהרגשה הרוממה הזאת עצמה שהוא מרגיש, הוא געשה שותפה של היצירה באמת.

אדם בעל כשרון שאיננו משוקע כל כך בפרטי פרטיות של ההסתוריה רואה את עצמו כענק, וההשקפה הזאת שהוא משקיף על עצמו מרוממת אותו באמת והוא מתקרב באמת לאותו המפוס הנבחר שהוא רוצה בו.

אבל כשאדם בעל כשרון משקיף עצמו בפרטי ההסתוריה ושם כל מעיניו בעבר, הרי הוא מתרגל להביט על עצמו כעל ננס לגבי הענקים שקדמוהו, הוא מביט על עצמו כעל זן ונהנה משולחנם של קדמונים, וההכרה הזאת מחלשת את כל האנרגיה שבו, הורסת את כל כשרונו, מאבדה את כל יצירתו.

מהנחה הזאת יוצאת עוד תולדה אחרת: המשקיף כל ימי חייו בלמוד ההסתוריה נעשה לאט לאט עבד החיים תחת להיות אדון לה. מתרגל הוא בעל ההשקפה ההסתורית להכנע לפני המציאות הפשוטה. הכל בעיניו מוכרח. הכל צריך להיות. אי אפשר להיות באופן אחר. אין צריך לדרוש מה שאי אפשר להיות. מבין הוא ההסתורי את יסודו של הגל:

"כל הנמצא הוא מושכל" בפשוטו. הכל מושכל — הכל טוב, הכל יפה, הכל צריך להיות. צריך לאשר ולקיים את הכל. צריך להרכיב את הראש לפני כל תקיף שהשעה משחקת לו. צריך להכיף ולהכנע. צריך לנענע בראש לכל גל וגל העוכר עלינו. צריך להביט בשוין-נפש על כל הגמות והרפש שבחיים.

ואולם ישנה הסתכלות הסטוריה אחרת, וההסתכלות הזאת מועילה ונחוצה מאד היא לפ"ד נימשה. איש בעל הסתכלות הסטורית כזאת איננו מחמט בקמנות, איננו מנקר באשפות, איננו מבקש את החוקים המאלצים

זמכריחים ואת הבנת המציאות הפשוטה והצדקתה, כי אם רואה הוא ובוחר לו מכל ההסתוריה אקסמפלרים אחדים, מפוסים גדולים אחרים. מוצא הוא בהסתוריה מפוסים נשגבים אחדים אשר הכל היה כנגדם והם נצחו ויגדלו ויהרוממו; הם לא נכנעו לסביבה, לזמן שחיו בה, לתקופים שבדור, לחמון, לדעות הקדומות, למנהגים ולנמוסים המקובלים, לאמתיות ודעות המקובלות. באחת: הם התרוממו מעל לחוג זמנם ומקומם ויחללו נפלאות.

התבוננות הסטורית כזאת, תהה לדכא את האדם, מוקפת היא את קומתו, מאמצתו, מעוררתו, מעוררתו, קוראתו למעשים ומפעלים גדולים, מכניסה בלבו את האמונה בכוח עצמו, את האמונה בכח האדם הגדול, האדם הפועל והעושה, המחדש ומשנה.

"כן היה" אומר ההסטורי הרגיל ומסתפק בזה, ואולם "כן לא היה צריך להיות" והוא נלחם עם העבר בכל הכח והאון, בכל העז והעצמה. הוא נלחם: הוא מנצח או מנוצח. בכל אופן — את שלו עשה, רק במדה זו ורק באופן זה מועילה ההסתכלות ההסתורית.

בתוך המפשוטה והקמנות שמסביב לנו, בתוך כל הלחץ אשר ולחצנו, בתוך כל ההבל שאנו נתונים בו וכמעט שקועים בעל כרחנו נחוצים לנו מאד סמלי המופת, סמלים לקוחים מן ההסתוריה, סמלים של אנשים לוחמים עם כל הסוכך ומקיף אותם.

"להלחם עם הסביבה" — הלא רבים הם המדברים את הדברים האלה. רבים הם החושבים שבאמת לוחמים הם עם סביבתם ולוחמים עמרות לעצמם. ואולם יותר ממה שהם מושלים בסביבה, הסביבה מושלת בהם. כל מיני הלוחמים האלה בורחים מסביבה זו אל סביבה אחרת השונה מעט מן הראשונה ונכנעים אל האחרונה. ולפי שהתנגדו לסביבה הראשונה או נסו ממנה הם חושבים עצמם לגבורים. הם נלחמים בדעות קדומות אלה ונאחזים בסכנן של דעות קדומות אחרות, מחליפים מנהגים במנהגים, נמוסים בנמוסים, חוקים בחוקים, הכנעות בהכנעות, נלחמים עם התקופים ונכנעים "לעם" ולהפך, נלחמים בדת ומשתעבדים "למדע" ולהפך, נלחמים בשיטה זו ונעשים עבדים לשיטה אחרת, וכדומה. אולם לא נקח לזכות. סמלי המופת צריכים להיות רק אלה הלוחמים שהתנגדו בהחלט לכל המסור ומקובל, נחשב ונכבד בכל מיני הסביבות שבזמנם ועל פי כל מיני השמות האמונות והדעות, אם רק התנגד לעצמותם ומהותם הם. אלה הרוחות החפשיים באמת, אלה שהשתחררו מכל מיני השעבודים הנגלים בכל מיני נונים והופעות, אלה שהשתחררו באמת לא במלים ובפרוות ולא באיזה מעשים חצוניים, כי אם בעיקר מהותם, בעיקר התיחסותם אל החיים. כשאדם חפשי כמבצע מחל ללמוד להתבונן לחקר ולדרוש, צריך הוא

לבקש לו מורים כאלה. אם ישנם כאלה בחיים — מוטב, ואם לאו — עליו לבקשם בין אלה שחיו כבר. מחנך כזה היה, לפ"ד נימשה, ארטור שפנהואר. ואת כל רחשי הכבוד שרחש לב נימשה למורהו זה, שלא זכה לראותו בחייו ורק כפי ספריו למד תורה, הוא מביע במחברת השלישית מן הדברים שלא בעתם "שקראה בשם: "שפנהואר בתור מחנך". על יחוסו של נימשה למשפיע אחר — לוגנר — כבר דברנו. את מס ההשפעה הזאת שלם נימשה במחברת רביעית, "דיכרד וגנר בכירות" (1876). שגם עליה כבר דברנו. עתה נעבור לתקופת הפרוד והתסיסה החדשה.

הפרוד מוגנר ושינוי בדעות.

כפי שחביע נימשה במחברת "שפנהואר כחור מחנך" אין התלמיד צריך להסמך על כתפי המורה וללכת אחריו. התלמיד צריך לקבל מאת המורה את הדחיפה הראשונה, ואח"כ צריך הוא ללכת בדרך הוא. בלכת התלמיד בדרך העצמית יש אשר יתנגד אל המורה בכל עני, יחלוק על דעותיו היותר עקרוניות, על הנחותיו היותר קימות, על עצם הסתכלותו בעולם, ובכל זאת עליו להורות למורה, עליו לראות בו את המניע הראשון, את הגורם הראשון. צריך הוא להביט עליו כעל מורה דרך ומשחרר. בתחלה, אומר נימשה, אנו מאמינים באיזה פלוסוף, אחרי כן אנחנו אומרים: אף אם אין הפלוסוף ההוא מטיב להוכיח את אמרתן של הנחותיו, בכל זאת ההנחות מצד עצמן נכונות הן. לסוף אנחנו באים לידי החלטה זו: אחת היא לנו מה הוא תוכן הנחותיו. העיקר הוא לנו טבעו של האיש ההוא. היקר לנו מאלפי שיטות פלוסופיות. בתור מורה אולי אין הצדק אהו, אבל תכונתו צודקת היא בכל עת ועת. וזה הוא היותר נכבד בעינינו. בטבע הפלוסוף עצמו ישנו דבר מה שאינו יכול להיות בפלוסופיה, הלא הוא מקור כל השיטות הפלוסופיות — האדם הגדול".

באופן כזה התיחס נימשה אל שפנהואר, באופן הזה התיחס נימשה גם אל וגנר, אעפ"י שזה האחרון לא היה לא פלוסוף רגיל ולא רב ומורה כי אם רע וידיד. בכל ספריו ומאמריו האחרונים עורך נימשה מלחמה נגד דעותיו של שפנהואר, בחרות אפו בו יש אשר יטיח דברים גם כלפי המורה עצמו, ובכ"כ:

הכבוד שכבדהו עמוק עמוק בלבו נגלה גם בעת אשר היה מוכרח לקרוא תגר עליו.

עוד בשנת 1867 בעת אשר חשב נימשה את עצמו לתלמידו המובהק של שפנהואר, התמלטו מעמו של נימשה ספקות אחרים בנוגע לעיקרי השקפותיו על הרצון, על הדברים כשהם לעצמם, על המוסר, וכדומה; ואולם כל אלה היו אז רק הרהורים, מחשבות עוברות. בעיקר היה נימשה עומד אז על מכוני שמתו של שפנהואר. ואולם מעת שהתעמק נימשה יותר בעצמו, מעת שהחל להבין יותר את תכונתו הוא ואת שאיפותיו הוא, ראה ונזכר, כי הפיסימיות שלו איננו אותה הפיסימיות של שפנהואר ובכ"כ ידע והכיר בכל עת כי רבה השפעתו של שפנהואר עליו וכי הרבה למד ממנו, ולעת מצוא הביע לו רגשי תודה במובן הרגיל, כי אם רגשי אהבה מיוחדים. באופן כזה התיחס נימשה גם אל וגנר.

וגנר לא יכול לשכוח בכל ימי חייו את הפרוד שנפרד נימשה ממנו ולא יכול לסלוח לו את הבגד שבגד בו לפי דעתו.

מפי נימשה מתמלטים לפעמים דברים קשים לא רק נגד המוזיקה של וגנר כי אם גם נגד וגנר עצמו. ואולם מוצאים הננו בספריו לפעמים דברים על הפרוד מוגנר באופן טרני נשגב מאד.

ע"ד הרעות הזאת ובטולה כותב נימשה במקום אחד: "רעות כוכבים. קרובים היינו איש לרעהו ונהרחקנו. ואולם אחרת לא יכלה היות, וחלילה לנו לכחד הדבר מעצמנו ולהעלים עין כמו לו היה בזה דבר חרפה. אנחנו שתי אניות אשר לכל אחת מהן מחוץ הפיץ אחר ודרך אחרת. אנחנו יכולים אמנם להפגש יחדיו ולחונן את חג הפגישה כמו שקרה פעם אחת, — ובעת ההיא עמדו שתי האניות בשלום בחוף אחד לאורם של קוי שמש אחת עד שאפשר היה לחשוב כי באמת באו למטרת הפלגתם וכי מטרה אחת להם. ואולם העודות החיים של כל אחד מאתנו שלחנו בחזקת הירד לעברים שונים, ויוכל היות שלעולם לא נפגוש איש את רעהו: ואולי יש אשר פגוש נפגש ולא נכיר איש את רעהו: הימים השונים והשמשות השונות ישנו את פנינו. נאלצים היינו להגור איש מרעהו בחוקף החוק הקשה ממנו ודוקא על ידי זה על כל אחד מאתנו להרבות בכבוד רעהו, דוקא על ידי זה עלינו להקדיש את זכרונות ריעותנו. אמנם יש איזה אורח-דוככי עקלתון אשר בקרן זוית ממנו יכללו מטרותינו ודרכינו! צריך להתרומם לרמיון כזה! ואולם חיינו קצרים הם יותר מדאי וכח ראיתנו גם היא קצרה יותר מדאי עד שנוכל להיות רעים, מלבד לפי המושג המרומם הנזכר. נאמין נא ברעותנו ה"כוכבות" אף אם קרה להיות בחיי "אדמות" כשונאים.

נימשה ווגנר נפגשו "תחת קוי שמש אחת". השמש הזאת היא שמשו של שפנהואר.

שפנהואר בספרו "וועלט אלס וויללע" ועוד הביע את הרעיון כי המוזיקה מבקעת את תוך תוכו של הרצון העולמי. בשעה שכל מיני האמנות הם רק ציור, דמות ותבנית, התגלמותו והתמחשותו של הרצון העולמי, הנה המוזיקה כלשון הנפש היא לשון החיים עצמם, המהות עצמה, ההויה עצמה. המוזיקה היא איפוא מין גלוי שכינה, הופעה היותר עצמית והיותר פנימית, היותר עזה והיותר עצומה, היותר עולמית והיותר נצחית. המוזיקה היא גלויו של שרש השרשים ועקר העקרים, גלויה של השאיפה המבעית הפנימית שבפנימיות. עד כאן נימשה ווגנר שוים.

ואולם יש כאן צד אחר של המטבע.

עפ"י שימתו של שפנהואר הרצון העולמי שואף להשתחררות, להקלת הצער, לבטול היש, להשקטת התאוות הסוערות, לכביית אש היקום, לשלילה גמורה, לאין, לנירונה.

ופה — פרשת הדרכים.

בכדי להשיג את שלילת הרצון לחיות ולהתקים, צריך האדם, לפי דברי שפנהואר, כפי שמבין נימשה, לבטל את עצמותו, לחדל כל חפץ מקרבו, להכנע ולהתרכך, להכופף, להיות מלא רחמים וחמלה אין קץ, לחדול משואף אל כל דבר, ופה ראה נימשה דבר המהגנדי לשאיפתו הוא הלא היא שאיפת העליה, השלימות והצמיחה.

ונימשה מתחיל להמיל חשד בדבר: אולי פיסמיות זו של שפנהואר, והעיקר כפי שהיא טובעה במוזיקה של ווגנר, היא רק תולדותיה של הנפש האינמלנגמית החולה, תולדות הציויליזציה הרפה והמעונגה, תולדות החיים החלשים, תולדות האינסמינגמים המקולקלים והיורדים.

והוא, נימשה, אף בעת ששר את שירת הפסימיות בספר "תולדות המרגד" לא אל פיסמיות של חולשה ורפיון ערנה נפשו, כי אם אל פיסמיות שמקורה בשפעת החיים ועוזם, שעל כן בחר במרגדית היונים והתעמק בתולדתה.

וכשראה נימשה ונוכח, כי ווגנר יורד מיום ליום, כי הוא הולך ונכנע, הולך ונכנע, מרבה לשיר שירת הבטול והשלילה, כליון החיים ואפסותם, שירת המורא והגנירות, הוכרח להפרד ממנו.

שפנהואר בגאונותו לא הגיע לידי מדה זו. שפנהואר הטיף לבטול הרצון לחמלה גדולה המהרסת את קיומו הפרטי של האיש, אבל מעולם לא בא לידי הכנעה במוכנם של הקתולים, ליראת-שמים, לסגוף הגוף לשם מצוה, לכריעה ולהשתחויה. ווגנר בא גם לכל אלה.

וכשראה נימשה שאין הדרך זה דרך החיים החל לבקשו במקומות אחרים.

יש קוראים לנימשה בשם "פלוסוף הקנלמורה". אין הדברים מדויקים לפי הבנתן החיצונית, ואולם לפי הכוונה הפנימית יש בזה רעיון אמתי. ויותר קרובים אל האמת נהיה אם נאמר, שהיה נימשה הפלוסוף של עלית החיים ואמתתם. וכשראה נימשה שאין המטפיוקה והמוזיקה מובילות אל עלית החיים ואמתתם החל לבקשם במדעים המדויקים ובהשקפות מדעיות חיוביות על העולם.

וזה היא הסבה הפנימית של חשנוי שנתהוה בדעותיו של נימשה.

ומן האמור בזה יבין הקורא, כי גם ההיותו של נימשה אל הפוזיטיוזם משונה היא מההיותו של אחרים. בשעה שאחרים מתקרבים אל הפוזיטיוזם כאל שיטה פלוסופית מדעית יותר נכונה ומדויקה, התקרב הוא אל הפוזיטיוזם לפי שראה או כאופן המחשבה הפוזיטיוזי דרך יותר קרובה ויותר ישרה לעלייתם של החיים ואמתתם.

לפיכך אנו רואים, כי אין בריתו של נימשה עם הפוזיטיוזם נאמנת בכל וכל. באותה שעה עצמה שהוא מתבונן בכל הדברים מנקודת ראות, מדעית פשוטה ובחירה, יש אשר הוא מהפך פתאם את הקערה אל פיה, מטיח דברים קשים כלפי ההשקפה המדעית עצמה:

לפיכך אנו מוצאים גם בספרו הפוזיטיוזם של נימשה דברים שפוזיטיוזם אמתי היה נרתע מהם לאחוריו.

הפוזיטיוזם המובהק רוצה לראות רק את החיונות כמו שהם. הוא רוצה להבין את הדברים הנגלים, את סבותיהם הטבעיות, ולהכשיר ולתקן את החיים על פי אותם החוקים הטבעיים ואופני ההתפתחות הטבעית שהוא מגלה, ואולם נימשה איננו חדל לבקר את החיים, לערוך אותם, לשפטים, לבקש בהם תוכן ועיקר.

בעיני הפוזיטיוזם המובהק החיים הם — עובדה, עובדה שאין בכחם לא לבטלה ולא להכחידה. החיים לא נוצרו במחשבה החלה ואינם פעולה תכליתית. כל בקשת תכלית — דבר שאין לו שחר הוא. עלינו רק להבין את חיונות החיים ולהתאימם עם צרכינו. צריך ללמוד לדעת את הנאי החיים ולהסתגל אליהם. אם נסתגל אליהם — מוטב, ואם לאו — נאכזר. דבר אין לו להטביע ולדרישותינו הפרטיות, להכביעותינו המוסריות, לשאיפותינו, מגמותינו, אידיאלינו. כל החוטא לחוקי הטבע עגש ודמו בראשו. הדעת היא כח, אמר ביקון. טובה היא הדעת במדה שהיא מקילה את העבודה ומיטיבה את חרשת המעשה, במדה שהיא עוזרת לאדם לנצח את

המבע ולתגבר על המכשולים. מגמתנו העקרית צריכה להיות: האושר היותר גדול של בני אדם.

נימשה גם בהתקרבו אל הפויטיוויסטים ודעותיהם לא חדל לראות את חובנה של החסמוריה ותוכנה של כל ההתפתחות לא באושר הרוב כי אם בהשתלמות המעמץ הקטן, בטפוסים הנכונים, בכחורו המין האנושי, באקסמפלרים בודדים אחרים.

ואולם תחת אשר בהיותו עומד תחת השפעת שפנהואר ווגנר ראה נימשה את הטפוסים הנכונים רק בין האמנים הגדולים, הנה תחת השפעתו של הפויטיוויזם החל לראות את האנשים הנבחרים בין בעלי המרע החפשי, בין המבקשים הנצחיים, בין אלה בעלי הרוח הגדולים המפקירים את כל אשרם, את מנחת נפשם ואת הדברים היותר יקרים להם בעד ידיעת האמת. את מקומם של האמנים הגדולים לקח סוקרטס.

הנני אומר בדיוק "סוקרט" ולא טפוסו של סוקרט, כי אמנם את פילוסופי המרע לא חדל לשנא ולתעב גם בכחרו השקפה מרעית חיובית על העולם והחיים.

כי אמנם גם אז לא התועלת היתה לנגד עיני נימשה ולא עניני הרוב, החברה, ההמון, כי אם אדירי הרוח הלוחמים הגדולים שהם נגד הרוב, נגד ההמון. הוא שנה את דעותיו רק ביחוסו אל סוקרט והדומים לו, ואולם לא ביחוסו אל מיני המחשבים והמנקרים השונים.

תחת השפעתו של הדעות החיוביות החל נימשה להטיל ספק בגדלותם של האמנים וביצירתם המוחלטה הנשגבה. אמנם יש ביצירתם יופי ועוז אין קץ, ואולם הם עצמם אינם יודעים מה שהם יוצרים. הם רק כמכונה עורת, כלי שיר מיטיב נגן. אין לראות בהם עצמם טפוסים גבוהים ונעלים. מצד עצמם האמנים הם לרוב אנשים קטנים בעלי השקפות מוגבלות ודעות קדומות. האמנים בסופה ובמערך דרכם, ואולם זה מוכיח רק כי יש בכחם למשול בהמון, להטותו אל כל אשר יחפצו, להתענות; יודעים הם את הסוד איך להביע רגשות הזרות ולהכניסן בלבות השומעים, ואולם לא הגיעו לידו כל מדרגה גבוהה בדעת ובהכרה. תחת זאת בעלי המרע הגדולים הם כלם ענוה ותום, קדושה ויופי, רגש עמוק והכרה עמוקה. הדעת העליונה הנשגבה מושלת בכל יצורי גוים, בכל אשר יפנו. הם הם האנשים העומדים על המדרגה היותר גבוהה בסולם ההתפתחות. הם הם שאיפתה היותר גבוהה של האנושיות, מטרתה היותר גדולה, תכליתה היותר נשגבה. בשבילה ראוי היה העולם להכבד, ראויים היו כל העמל והצער של בני האדם.

ובשביל שהדעת היא גולת הכותרת של החיים, תכנס ומגמתם היותר

עצמות, נימשה אומר בהפלגה מיוחדת לו: טוב אברן האנושיות מאברן הדעת.

נימשה החליף על עת קצרה, תחת השפעתו של הפויטיוויזם, את ההכרה האמנהית בהכרה המרעית, ואולם שאיפתו היותר גבוהה אחת היא גם עתה: נימשה מתיחס אל החיים כאל בריאת דבר נכוח, טפוס גבוה, עליה.

מלבד הזתעמקות בנפשו, הפרוד מוגנר, הועילה גם התקרבותו אל ידה לקרבתו אל הפויטיוויזם. על זה ויתר רעי נימשה נדבר לחלן.

(עוד יבוא).

